

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Koolieelse lasteasutuse õpetaja

Kristi Kool
LASTEAIAGAÕPETAJATE JA KLASSIÕPETAJATE OOTUSED KOOLIMINEVALE
LAPSELE SEoses LUGEMISE JA KIRJUTAMISE EELOSKUSTE NING
JUTUSTAMISOSKUSE TASEMEGA

bakalaureusetöö
Juhendaja: eripedagoogika assistent Maris Juhkam

Tartu 2019

Sisukord

Resümee	4
Abstract	5
Sissejuhatus	6
Eakohase arenguga koolieelikute kirjaliku kõne oskused	7
Eeldused lugemis- ja kirjutamisoskuse kujunemiseks	8
Lugemisoskuse ja kirjutamisoskuse omandamise etapid	9
Raskused lugemisoskuse ja kirjutamisoskuse kujunemisel	10
Jutustamisoskus ja selle kujunemine	12
Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	14
Metoodika	14
Valim	14
Mõõtevahend	15
Protseduur	15
Tulemused	16
Lugemise ja kirjutamise eeluskuste kujundamine lasteaiaõpetajate hinnangul	16
Eeldatavad lugemise ja kirjutamise oskused koolimineval lapsel lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate hinnangul	18
Põhilised raskused lugemisel ja kirjutamisel klassiõpetajate hinnangul	21
Jutustamisoskuse kujundamine ja põhilised raskused lastel lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate hinnangul	22
Arutelu	27
Millised ootused on lasteaiaõpetajatel ja klassiõpetajatel kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega?	27
Mille poolest sarnanevad või erinevad klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskusega?	28

Lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tase 3

Millised raskused esinevad lastel seoses lugemise ja kirjutamise eeluskustega ning jutustamisoskusega õpetajate hinnangul?	30
Töö praktiline väärtus	32
Uuringu piirangud ja edasised soovitusel	32
Tänuõnad	33
Autorluse kinnitus	33
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	34
Kasutatud kirjandus	35
Lisa 1. Lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tase (lasteaiaõpetajad).....	38
Lisa 2. Lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tase (klassiõpetajad).....	39

Resümee

Lasteaiaõpetajate ja kooliõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega

Käesoleva töö uurimuse eesmärgiks oli selgitada, mida õpetajad eeldavad või peavad oluliseks koolimineva lapse puhul seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega. Valimi moodustasid 30 lasteaiaõpetajat ja 30 klassiõpetajat erinevatest maakondadest üle kogu Eesti. Uurimus sisaldas kaheksat vabavastuselist küsimust. Selgus, et lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele on kohati sarnased, kuid leidis ka erinevusi. Õpetajate ootused erinesid olulisuse ja sisu poolest. Lasteaiaõpetajad peavad oluliseks häälimisoskust ja häälikuanalüüsioskust, kuid klassiõpetajad eeldavad, et laps tunneks tähti ja oskaks neid kirjutada. Jutustamisoskusel on õpetajate hinnangul oluline pildi järgi ja omakogemuslikult jutustamine. Lasteaiaõpetajate ootused kooliminevale lapsele on madalamad kui klassiõpetajate ootused. Õpetajad kasutavad lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse kujundamisel erinevaid töövõtteid, töövihikuid ja lugemistekste. Selgus, et lastel esineb seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskusega erinevaid raskusi. Kuna küsitluses osales ainult 30 lasteaiaõpetajat ja 30 klassiõpetajat, ei ole võimalik saadud tulemuste põhjal kindlaid järeldusi teha.

Märksõnad: *kirjutamise eeluskused, lugemise eeluskused, kirjutamise eeluskuste kujundamine, lugemise eeluskuste kujundamine, jutustamisoskuse kujunemine, õpetajate hinnangud laste oskustele*

Abstract

The aim of the study was to clarify what teachers expect or consider important in terms of reading and writing skills and the level of storytelling in the case of a schooling child. The sample consisted of 30 kindergarten teachers and 30 class teachers from different countries all over Estonia. The study included eight freelance questions. It turned out that the expectation of kindergarten teachers and class teachers to the schooling child are sometimes similar, but there were also differences. Teachers' expectations differed in importance and content. The kindergarten teachers consider it important to have the ability to vote and to perform voice analysis, but class teachers expect the child to know and write letters. According to the teachers, narration is important for picture and story-telling. The expectations of kindergarten teachers for a schooling child are lower than the expectations of class teachers. Teachers use a variety of techniques, workbooks and reading texts to develop reading and writing skills and storytelling skills. It turned out that children face various difficulties with reading and writing skills and narrative skills. As only 30 kindergarten teachers and 30 class teachers participate in the survey, it is not possible to draw firm conclusions from the results.

Sissejuhatus

Lugemis- ja kirjutamisoskus on erinevad oskused, kuid omavahel seotud (Parvela & Sinkkonen, 2013). Lugemine ja kirjutamine on kui vastandprotsessid, kus lugemine tähendab tähtede vastavate häälikute leidmist ja kirjutamine häälikutele vastavate tähtede leidmist (Hallap & Padrik, 2008). Lapsel on olemas kirjaoskus, kui laps tunneb tähti, oskab tähtedele vastavaid häälikuid hääldada, suudab tähtedest moodustada sõnu ja sõnadest lauseid. Lugemisoskus on olemas siis, kui laps oskab tähti kokku lugeda üheks sõnaks ja saab loetu mõttest aru (Parvela & Sinkkonen, 2013). Selleks, et toetada lapse jutustamisoskust, on oluline lisaks keelelistele osaoskustele lastele õpetada ka ennast vabalt väljendama neile omasel moel (Uibu & Voltein, 2010). Padrik & Hallap (2008) väidavad, et koolieelse lasteasutuse ülesanne on lapsi valmistada ette raskusteks, mis võivad tekkida koolis lugemisel ja kirjutamisel. Lapse lugemis-, kirjutamis- ja jutustamisoskuse üheks eeldatavaks osaks on lapse sünnipäraseks eeldused ja kasvukeskkond (Kivi & Sarapuu, 2005). Kivi ja Roosleht (2000) lisavad, et rolli mängib ka õpetuslik pool, mis aitavad lapsel keskkonnaga tutvuda ja omandada teadmisi. Kui mõni arengujärk jääb lapsel vahele, kujuneb see arengujärk puudulikuks ja järgnevad arengujärgud ei ole täielikud. Talviste (2015) väidab, et laps, kes läheb kooli, ei pea oskama lugeda ega kirjutada.

Käesolevas töös kirjeldatakse lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse taset, millised eeldused peavad lapsel nende kujundamiseks olema, kuidas on võimalik neid kujundada, ning millised raskused võivad esineda. Uurimuse tulemused sisaldavad õpetajate ootusi kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega. Tulemused on esitatud kokkuvõtvalt ja illustreeritud lasteaiaõpetajate ning klassiõpetajate kommentaaridega.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) on välja toonud, et laps peaks lasteaia lõpuks tundma tähti, veerima 1-2silbilisi sõnu, tundma mõnda sõna kirja pildis ning suutma kirjutada õiges järjestuses ühekordsete joonistähedega kuni kahesilbilisi sõnu. Siiski eeldatakse, et koolieelik on omandanud elementaarsed lugemise ja kirjutamise oskused. Seda on alust arvata ka esimese klassi õpikute järgi. Aabitsad annavad võimaluse alles kooli tulnud lapsel olla tasemel, mis võimaldab tähtede tundmist ja 2-3täheliste sõnade kokkulugemist (Uibu & Voltein, 2010). Kuid see periood on väga lühike ning kiiresti minnakse üle pikemate sõnade/ tekstide lugemisele. Näiteks Lotte aabitsas (Põldma, Ernits & Prii, 2014) on alates esimesest leheküljest sõnad pikemad kui 1-2 silpi. Alates üheksandast leheküljest algab lugemiseks pikem tekst. Enamasti toimub koolis õppimine tekstide lugemise kaudu õpikutest, seetõttu on oluline, et lapsel oleks lugemine varakult selge (Uibu & Voltein, 2010). Lugemine

tähendab seda, et esialgu teevad koostööd silm ja kõrv, mille tulemuse ütleb välja suu, esialgu sõnana, hiljem moodustuvad sõnadest mõtet kandvad laused ja lõpuks kujunevad lausetest välja lood (Kivi & Sarapuu, 2005).

Käesoleva töö teemaga on varasemalt valminud sarnasel teemal magistritöid, mis sisaldavad uurimusi koolieelikute lugemise ja kirjutamise eeluskuste tasemega, kuid lasteaiaõpetaja ja klassiõpetajate ootustest kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste tasemega on varasemalt vähe uuritud. Jutustamisoskust on hakatud Eestis rohkem uurima. Eestis on viidud läbi eelkatsena laste jutustamisoskust hindav test (Kütt, 2018), kuid pole keskendutud sellele, millised ootused on lasteaiaõpetajatel ja klassiõpetajatel kooliminevale lapsele seoses jutustamisoskusega.

Eakohase arenguga koolieelikute kirjaliku kõne oskused

Kõne on oskus kasutada keelt enda mõtete väljendamiseks ja ümbruskonnaga suhtlemiseks (Padrik & Hallap, 2008). Kõne jaotatakse suuliseks, kirjalikuks ja sisekõne vormiks (Karlep, 1998). Selles töös keskendutakse lugemisele ja kirjutamisele, mida nimetatakse keelelise suhtlemise osaoskusteks (Karlep, 2003). Hea lugemisoskus eeldab tähtede tundmist ja oskust ühendada häälikuid (Uibu & Voltein, 2010). Lapse lugema ja kirjutama õppimise eelduseks on arenenud suuline kõne. Selleks peaks laps suutma ära tunda häälikuid, neid eristada ja kasutada (Hallap & Padrik, 2008).

Eakohase arenguga koolieelik tunneb kooli minnes suuremas osas tähti (Männamaa & Marats, 2008) ja suudab kokku veerida 1-2silbilisi sõnu. Pikemaid sõnu lugedes võib laps teha vigu või välja mõelda sõna lõppe (lugeda aimamisi). Laps oskab häälida 1-2silbilisi sõnu, kuid võib häälikuühenditega eksida (Hallap & Padrik, 2008). Kui koolieelikul on lugemine selge, siis ta naudib seda (Männamaa & Marats, 2008).

Eakohase arenguga koolieelik oskab kirjutada 1-2silbilisi sõnu (Männamaa & Marats, 2008) ja suuremas osas tähti (Hallap & Padrik, 2008). Enamik lapsi oskab kirjutada enda nime (Mukherji & O'Dea, 2000). Koolieelik suudab eristada sõnas mitmeid häälikuid ja kirjutada neid vastavalt, kuid kõiki tähti ei kirjutata veel õigesti (Uusen, 2006). Kui laps alustab kooli, peaks ta oskama kirjutada joonistähti (Talviste, 2015). Lasteaias õpivad lapsed kirjutama joonistähti, esimese klassi lõpuks hakkavad lapsed õppima kirjatähtede kirjutamist (Kivi & Roosleht, 2000).

Eakohase arenguga koolieelikul on välja kujunenud eeluskused lugemiseks ja kirjutamiseks. Kuigi lapselt, kes läheb kooli, ei nõuta head lugemise ja kirjutamise oskust, siis

tegelikult on need oskused lapsele kooli minnes kasulikud. Enamik lastel on see selge või oskavad mingil määral lugeda ja kirjutada.

Eeldused lugemis- ja kirjutamisoskuse kujunemiseks

Lapse edukus koolis sõltub sellest, kui hästi on omandatud ja välja kujunenud eeluskused lugemisel ja kirjutamisel (Hallap & Padrik, 2008). Kivi ja Sarapuu (2005) lisavad, et kirjaliku kõne omandamine algab siis, kui laps on omandanud vajalikud eeldused lugema ja kirjutama õppimiseks. Lerkkanen (2007) on välja toonud, et kirjaoskuse omandamisel on oluline, et lapsel oleksid välja kujunenud füüsilised, keelelised ja visuaalsed eeldused. Tähelepanu, meeldejätmine ja meenutamine on tunnetusprotsessid, mis on lugemisoskuse eelduseks (Uibu & Voltein, 2010).

Täpsemalt on mõeldud järgnevaid taju, mälu ja motoorika elemente:

Optilis-ruumiline taju võimaldab lapsel ära tunda ja eristada tähekujusid suuna, suuruse, asukoha, vormi ja sageduse alusel (Hallap & Padrik, 2008). Optilis-ruumiline taju aitab ära tunda tähe elemendid sh selle, kuidas tähe elemendid paiknevad üksteise suhtes (Karlep, 2003). Kui taju on ebatäpne, tekivad takistused hääliku ja tähe vahelise seose tekkimisel (Hallap & Padrik, 2008).

Rütmitaju aitab lapsel eristada ning taastada sõna- ja lauserütme. Näiteks sõnas asetsevad rühud, välted või silbijärjed. Rütmitaju on seotud kuulmis- ja liigutustajuga (Hallap & Padrik, 2008).

Foneemikuulmine võimaldab lapsel eristada üksteisest kõnetakte, sõnu ja häälikuid. Samuti aitab sõnas olevaid pikkussuhteid omavahel võrrelda (Hallap & Padrik, 2008). Kui lapsel on foneemikuulmine puudulik, võib see kirjutamisel tekitada vältevigu (Karlep, 2003).

Liigutustaju võimaldab lapsel häälikuid selgelt ja liigendatult hääldada. Lisaks aitab liigutustaju hääldusliigutusi tunnetada. Liigutustaju aitab lapsel viia läbi häälikuanalüüsi ning võrrelda kõnetakte. Lisaks peaks laps suunama silmaliigutusi paremalt vasakule ja vastupidi. Selleks, et lapsel areneks tehniline kirjaoskus, on oluline arendada lapsel silma ja käe koostööd (Hallap & Padrik, 2008).

Koolieeliku mälu maht kasvab seoses sellega, et laps suudab ühikuid tihendada. Kui algselt veerib laps tähti kokku ükshaaval, et neid meelde jätta, siis tihendamisega suudab laps kokku lugeda terviksõna (Talviste, 2015). Seetõttu on oluline ka mälu, täpsemalt öeldes kõneline töömälu. Kõneline töömälu võimaldab lapsel sünteesitavaid ja analüüsitavaid häälikuid mälus säilitada. Lisaks sõnu ja lauseid, mille säilitamine mälus on vajalik kuni õppeülesande täitmiseni (Hallap & Padrik, 2008). Mõtlemise, mälu, tajude ja kujutluste

arengu tulemusena kujunevad lapsel välja õppimise alusoskused. Seda, kui kiiresti need psüühilised protsessid arenevad, sõltuvad lapse kasvukeskkonnast (Kivi & Sarapuu, 2005).

Lapse lugemise ja kirjutamise eeluskustes kujunemisel on oluline arendada erinevaid tunnetusprotsesse. Nendeks tunnetusprotsessideks on optilis-ruumiline tajus, rütmitajus, kuulmis- ja liigutustajus, foneemikuulmine ja kõneline töömälu. Kui mõnele tunnetusprotsessile vähem tähelepanu pöörata, võib lapse lugemise ja kirjutamise tase nõrgaks jääda, mistõttu võivad koolis tekkida raskused.

Lugemisoskuse ja kirjutamisoskuse omandamise etapid

Lugemis- ja kirjutamisoskus on teiste õpioskuste aluseks. Lugemise ja kirjutamise omandamine ei ole täiesti sarnased etapid (Hallap & Padrik, 2008). Kuigi eeldatakse, et kui räägitakse lugemisoskusest, sisaldab see ka kirjutamisoskust (Lerkanen, 2007).

Kirjutamiseks tuleb osata kirjutada tähti, lugemisel tuleb tähti tunda ja häälikuid hääldada (Hallap & Padrik, 2008). Lugema õppimisel on oskus hääldada kasulik, kuid seda oskust on võimalik omandada lugema õppimise protsessis. Kuid lugemisoskus ei tähenda seda, et laps oskab tähti õiges järjekorras hääldada, vaid loetust arusaamist (Talviste, 2015). Häälimisoskus on olulisem kirjutamisel, et laps suudaks kirjutada sõna õigesti (Karlep, 2003).

Lapse lugemis- ja kirjutamisoskused kujunevad ajaliselt erinevalt ning on sõltuvad lapse arengutasemest (Hallap & Padrik, 2008). Lerkanen (2007) väidab, et lugemis- ja kirjutamisoskus võivad areneda erinevas tempos toetades teineteist. Enamus lapsed on valmis lugema ja kirjutama 5-7aastaselt, mõned lapsed aga teatud määral hiljem või varem (Talviste, 2015). Koolieelikud enamasti naudivad lugemist, sest nad teavad suurel hulgal tähti ning veerivad kokku lühemaid sõnu. Kirjutada oskab koolieelik lihtsamaid 1-2silbilisi sõnu (Männamaa & Marats, 2008). Oskus lugeda ja kirjutada arenevad lapsel paralleelselt, seetõttu tuleks kirjutamist ja lugemist lapsele õpetada samaaegselt (Nugin & Õun, 2017).

Koolieelses eas omandatakse lugemise ja kirjutamise esmased ehk põhilised oskused (Hallap & Padrik, 2008). Esmasteks oskusteks lugemisel ja kirjutamisel on näiteks häälikupikkuse eristamine ja sõnade häälimine (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2011). Lugema ja kirjutama õppimisel on eelduseks õige hääldus ja diktsioon, mida peaks lapsele õpetama lugemise ja kirjutamisega samaaegselt. Selleks, et laps omandaks esmased lugemise ja kirjutamise oskused, tuleks läbida 5 soovituslikku arenguetappi (Padrik & Hallap, 2008):

1. Eelkommunikatiivne etapp, kus laps püüab mängulisel teel lugeda ja kirjutada, kuid lapse kirjutis pole loetav. Laps tunneb keskkonnas ära tuttavaid sõnu, näiteks oma nime või mõne multifilmitegelase nime.
2. Osaliselt alfabeetiline etapp, mis tähendab, et laps ei tunne veel kõiki tähti ega suuda kirjutada terviksõna. Laps kasutab kirjutamisel tähti, mida ta kuuleb ja oskab kirjutada. Näiteks sõnast *laps*, võib laps kirjutada ainult mõned tähed *LPS*.
3. Alfabeetiline etapp, kus laps hakkab häälduslähedaselt kirjutama ja aimates lugema. Laps tunneb tähti ning häälikutele vastavust, kuid kirjutamisel võib teha vigu pikkade häälikute ning tugeva ja nõrga tähe märkimisega. Põhjus, miks lapsele ei jää lugedes pikemad sõnad meelde on see, et laps loeb tähti ükshaaval või moonutab sõnalõppe, pakkudes lõppe, mis võiksid sobida.
4. Ortograafiline etapp, kus laps hakkab kirjutama lähtuvalt õigekirjareeglitele ja loeb iseseisvalt. Laps ei loe ladusalt, kuid loeb lühemaid sõnu kiiremini, sest suudab moodustada nendest tervikut. Laps saab aru loetud teksti mõttest. Laps kirjutab häälduse järgi, kuid kirjutamisel võib teha veel vigu õigekirjareeglitega.
5. Automatiseerumine, kus kujuneb lapsel ladus lugemine, tekstist arusaamine ning teadmised õigekirjareeglitest. Laps hakkab oskusi ära kasutama kindlatel eesmärkidel. Lugemist ja kirjutamist kasutatakse näiteks õppimise eesmärgil.

Esimese, teise ja kolmanda etapi kujunemine toimub enne kooli. Neljanda ja viienda etapiga tegeletakse aktiivselt koolis. Selleks, et laps omandaks lugemise ja kirjutamise oskuse, peaks nende õpetamisega tegelema aktiivselt. Arvestada tuleb sellega, et iga lapse arengutase ja -tempo on erinevad. Lugemise ja kirjutamise eeluskusi peaks kujundama samal ajal. Nende kujundamisel on abiks eelpool nimetatud viis arenguetappi.

Raskused lugemisoskuse ja kirjutamisoskuse kujunemisel

Lapse kõne arengus võib mõnikord tekkida häireid, mis omakorda mõjutavad lugemise ja kirjutamise eeluskuste kujunemist. Raskusi võib olla nii kõne mõistmise kui ka selle loomisega. Laps ei pruugi mõista sõnade tähendusi või nende grammatilist vormi (Leino, 2003). Samas võib olukord olla vastupidine, laps mõistab sõna tähendust, kuid ei oska seda hääldada (Karlep, 2003). Raskusi tekib sageli tähtede *k*, *p*, *t* tajumisel ja eristamisel. Laps ei pruugi tajuda sõnaühendite või lause tervikut, ning võib analüüsida igat sõna lauses eraldi. Kui lapse keeleline areng on aeglane, ei pruugi ta korraldustest kiiresti aru saada ega mõista pikki lauseid. Kui laps ei suuda sõnadele leida tähendust, siis võtab ka lugema õppimine

kauem aega (Leino, 2003). Seejuures võib laps sõna järele korrata, kuid ei saa aru selle tähendusest (Karlep, 2003).

Lapse lugemis- ja kirjutamiseoskuste kujunemist võib raskendada alakõne, mis tähendab, et kõnes on häiritud hääldus, sõnavara, grammatika ja kahjustunud on semantika tasand (Naestema, Jahu, Suurküla, Otto & Novek, 2008). Semantika tasand tähendab, et laps ei suuda keeleüksusi kokku sobitada tegelikkusega (Karlep, 1998). Alakõnega lastel on teadmised ümbritsevast keskkonnast puudulikud. Nad on kohati samas seisus võõrkeele õppijatega (Karlep, 2003).

Simso (2014) on enda töös välja toonud, et lapsed, kelle lugemise ja kirjutamise eeluskused on nõrgad, vajavad eripedagoogilist sekkumist. Lapsed, kelle eeluskused on eakohased, eripedagoogilist sekkumist ei vaja. Raskema puudega lapsed vajavad kindlasti logopeedi abi (Karlep, 2003). Huvi tähtede ja lugema õppimise vastu algab juba 5-6aastastel lastel, kuid arenguhälvetega lastel see huvi samaealistega võrreldes puudub (Karlep, 1998). Kui lapse keele õppimisel tekib puudujääke, nimetatakse seda düsfaasiaks. See tähendab, et keele õppimine ei ole arengule vastav, vaid aeglasem ja raskem. Probleeme võib esineda info meeldejätmisega, kuuldust arusaamisega ning info töötlemisega (Leino, 2003).

Lugema ja kirjutama õppimine ei toimu äkki, selleks peab olema lapses arendatud valmisolek. Mõni laps omandab valmisoleku lugemiseks ja kirjutamiseks kiiremini. Kõik sõltub sellest, milline on lapse keskkond ja kuidas keskkond on mõjutanud lapse üldarengut (Kivi & Roosleht, 2000).

Lugemisoskuse omandamist võib raskendada düsleksia, mis mõjutab peamiselt võimet õppida lugema ja hääldama. Düsleksia tekitab raskusi sõnade hääldamisel ja kokkulugemisel. Samuti ei pruugi düsleksik loetud sõnu kiiresti ära tunda või loetust aru saada, sest nende teadmised ja sõnavara on väike (Birzniece, Kondratjev, Krejčová, Lukaneko, Mägi, Pasquino, Puccio, Schmit, Torim & Äkke, 2015). Mõjutatud on lühiajaline mälu, mis tähendab, et lapsel on raske meelde tuletada näiteks nimekirja, mis talle just ette loeti. Samuti on raske kiiresti meelde tuletada nimesid või fakte (Rooke, 2016).

Lapse lugemiskustele viitab see, kui lapse lugemine on aeglane, ta ei mõista sõnade tähendust, ajab sarnaseid sõnu tähenduselt segamini või hääldab sõnu valesti. Lugemisel võib laps muuta tähtede asukohta, mõne rea või sõna vahele jätta. Laps ei saa loetust aru, ei suuda keskenduda või kõva häälega lugeda (Leino, 2003). Kuid raskusi ei esine ainult lugemisel, raskusi võib esineda ka kirjutamisel.

Lapsel on kirjutamiskused, kui laps kirjutamise ajal tähtede asukohta muudab või sõnast on tähed puudu. Tähed, mida laps omavahel segamini võib ajada on näiteks *n-m*, *k-g*,

b-d (Leino, 2003). Lisaks võib laps eelnevalt nimetatud tähti kirjutada sõnas juhuslikult õigesti (Karlep, 2003). Laps võib kirjutada aeglaselt, eelistab trükitähti, ei suuda kirjutamisele keskenduda, peenmotoorika puudulikkuse tõttu võib käekiri mitteleetav olla (Leino, 2003).

Kirjutamisoskuste omandamist võib raskendada düsgraafia, mis sageli esineb koos düsleksiaga. Düsgraafia on õigekirjahäire, mis väljendub raskuses ennast kirjalikul teel selgelt väljendada. Raskused võivad tekkida häälikute õiges järjekorras või nende pikkuses. Kirjutamisel võivad tihti ununeda sõnalõpud. Raskusi võivad tekitada ka välted, häälikupikkused ning nõrgad sulghäälikud (Naestema, s.a.).

Lugemise ja kirjutamise eeluskuste kujundamisel peab valmis olema selleks, et lapsel võivad tekkida erinevad raskused. Raskuste märkamisele viitavad erinevad tunnused, mida on võimalik lapse lugemise ja kirjutamise õpetamise ajal näha.

Jutustamisoskus ja selle kujunemine

Jutustamine tähendab tervikliku jutu loomist. Jutul peab olema sissejuhatus, jutt peab tutvustama tegelasi, tegevust ja sündmusi. Jutus peab olema tegevuse kulgemine, olukorrale lahenduse leidmine, tagajärg ja lõpp. Oluline on, et jutul oleksid kõik osad olemas ja lugu oleks loogilises järjestuses ning kuulajatele arusaadav (Talviste, 2015). Jutustamisoskus soodustab lugemise ja kirjutamise arengut (Moreno, 2015).

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) õppesisu eeldab, et laps oleks lasteaia lõpuks omandanud oskuse jutustada pildi järgi, omakogemuslikult või kuulnud teksti põhjal. Lisaks sellele peaks laps oskama edasi anda jutu põhisisu ja olulisemaid detaile, lisades juurde enda tundeid, mida on kinnitanud ka Hallap ja Padrik (2008). Koolieelikud peaksid oskama moodustada keerukamaid lauseid, lisaks sellele liitlauseid. Oluline on, et laps oskaks sõnatüvesid õigesti kasutada, kasutada kõnekäände või erinevaid fraase, et kõne rikastada. Koolieelikud peaksid oskama luua põhjus-tagajärg seoseid nähtavatest asjadest, kuid ei suuda luua kujutluspilti varjatud tegevustest (Talviste, 2015). Koolieeliku jutustuses peaks juba olemas olema kõik vajalikud osad, milleks on sissejuhatus, jutu areng, haripunkt, lahendus ja lõpetus (Kütt, 2018).

Jutustamisoskust on võimalik arendada mitmel erineval viisil (Kivi & Sarapuu, 2005) ja jutustamisoskusel on mitu arenguetappi (Heilmann, Miller & Nockerts, 2010). Heilmann, Miller ja Nockerts (2010) on lisanud, et esialgu jutustab laps enda tegemistest. Seejärel hakkavad tegevused järjestuma ajaliselt. Lõpuks hakkab laps ise jutustades hinnanguid andma. Selleks, et laps omandaks jutustamise struktuuri, peaks täiskasvanu lugema lapsele ette lugusid ja hiljem koos lapsega nende üle arutlema ja tooma välja detaile. Koolieelikud

saavad struktuurist küll aru, kuid pole ise veel head jutustajad (Talviste, 2015). Moreno (2015) on samuti lisanud, et jutustamisoskuse arendamiseks on hea, kui täiskasvanu loeb ette jutu ja hiljem arutletakse pildil toimuva üle või laps saab ise rääkida, mis edasi juhtub (Moreno, 2015).

Selleks, et lapse jutustamisoskus oleks hea, peaks kõigepealt arendama lapse kõnet. Selleks on vajalik luua kõnearengut soodustavad tingimused ehk keskkond, mis võimaldaks lapsel olla palju suhtlussituatsioonides. Teiseks on oluline, et laps mõtestaks juttu, mõistaks ja säilitaks olulisema osa mälus. Seejärel hakkab laps kõneloome oskust kujundama.

Tekstiloomeskuse kujundamisel on oluline teema ja peamõtte edasiandmine (Karlep, 2003).

Lisaks juttude ettelugemisele lisavad Kivi ja Sarapuu (2005), et õpetaja peaks kasutama erinevaid varjundeid, et laps jutu sisu paremini mõistaks. Lisaks peaks lastel laskma rääkida omakogemuslikult, sest see annab lapsele võimaluse rääkida tema jaoks olulistest sündmustest ja pereelust. Pildi järgi jutustamine on samuti üks osa jutustamisoskuse arendamisel ja seetõttu peaksid olema pildil kujutatud situatsioonid lapsele tuttavad (Karlep, 2003). Ümberjutustamine aitab samuti kaasa jutustamisoskuse arendamisele.

Ümberjutustamine tähendab, et laps saab ennast vabalt väljendada, mitte ei pea sõna-sõnalt juttu ümber rääkima (Kivi & Sarapuu, 2005). Ümberjutustuse eesmärk on teksti mõtte vahendamine, sisu taastamine ja keeleliselt jutu vormistamine. Ümberjutustamisel on oluline roll ka mällu salvestatud info säilitamisel kuuldud teksti põhjal, sest sellest sõltub edasiantava jutu mõte (Karlep, 2003).

Selleks, et laps hakkaks jutustama, peaks õpetaja looma keskkonna, mis soodustaks lapse kõnelist eneseväljendamist. Keskkond peaks lapse jaoks olema turvaline. Lapsel peaks olema võimalus väljendada enda soove, tundeid ja mõtteid. Oluline on ka õpetaja julgustav suhtumine (Kivi & Sarapuu, 2005). Lerkkanen (2007) kinnitab väidet, et õpetajapoolne julgustamine on oluline lapsele, et lapsel ei oleks hirmu ennast vabalt väljendada. Lisaks julgusele, aitab jutustamine kaasa lapse sõnavara laienemisele, lauseehituse paranemisele ja kergendab lugemisoskuse omandamist (Uibu & Voltein, 2010). Karlep (2003) on kirjeldanud erinevaid eksimusi, mida lapsed põhiliselt teha võivad. Näiteks ei pea lapsed jutustamisel teemast kinni, jutul puudub peamõte, laste mõtted jäävad kesiseks ehk nad püüavad juttu rääkida paari lausega või kasutavad lauses sõnu vales järjekorras.

Jutustamisoskus on lugemise ja kirjutamise soodustajaks, mis eeldab kindlat struktuuri. Koolieelikud peaksid olema valmis edasi andma struktureeritud jutu, millel on algus, keskosa ja lõpp. Struktuuri saavad kujundada õpetajad enamasti sellega, kui loevad

lastele ise jutte ette. Selleks, et laps ise jutustama hakkaks, peaks olema loodud sobiv keskkond. Jutustus peaks sisaldama lapsele tuttavaid situatsioone ehk olema omakogemuslik.

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, millised on lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega. Uurimuse eesmärk oli saada teada, mille poolest õpetajate ootused sarnanevad või erinevad, ning milliseid probleeme esineb õpetajate hinnangul koolimineval lapsel.

Lähtudes eesmärgist, püstitati tööle järgnevad küsimused:

1. Millised ootused on lasteaiaõpetajatel ja klassiõpetajatel kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega?
2. Mille poolest sarnanevad või erinevad lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega?
3. Millised raskused esinevad lastel seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega õpetajate hinnangul?

Metoodika

Käesoleva bakalaureusetöö uurimismeetodiks valiti kvalitatiivne uurimismeetod. Töö autor valis kvalitatiivse uurimismeetodi seetõttu, et uurimus sisaldas vabavastuselisi küsimusi (Õunapuu, 2014) ja uuritavatel oli võimalik küsimustele vastata nii, kuidas nad ise teemat tõlgendavad (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005). Selleks kasutati töö autori poolt koostatud ankeetküsitlust, mis võimaldas koguda andmeid õpetajate ootuste kohta kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega.

Valim

Käesoleva bakalaureusetöö valim moodustati eesmärgipäraselt, mis tähendab, et uuritavad valiti töö autori eesmärkidest lähtuvalt. Valim valiti www.eesti.ee riigiportaali kaudu, kust töö autor valis eesmärgipäraselt välja uurimuses osalevad lasteaia- ja koolid erinevatest maakondadest üle Eesti. Lähtudes käesoleva töö eesmärgist, uurida, millised on õpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega, jaguneb valim kahte rühma: esimesse rühma kuuluvad

lasteaiaõpetajad ja teise rühma klassiõpetajad. Uurimuses osales 60 õpetajat erinevatest maakondadest üle Eesti. Vastajateks oli 30 lasteaiaõpetajat ja 30 klassiõpetajat.

Mõõtevahend

Andmekogumismeetodina kasutati selles bakalaureusetöös autori poolt varasemalt koostatud ankeetküsitlust, mida kohandati vastavalt töö eesmärkidele. Eelneval aastal viis töö autor läbi lühiaurimuse, millele vastas seitse klassiõpetajat ja kolm lasteaiaõpetajat erinevatest maakondadest üle Eesti. Ankeetküsitlus koostati *Google Drive* keskkonnas. Vastavalt valimile, oli koostatud kaks ankeetküsitlust. Üks ankeetküsitlus (Lisa 1) oli mõeldud klassiõpetajatele vastamiseks ja teine ankeetküsitlus (Lisa 2) lasteaiaõpetajatele vastamiseks. Ankeetküsitlused saadeti laiali e-kirja teel erinevatesse lasteaedadesse ja koolidesse. E-kirja aadressid olid kättesaadavad lasteaedade ja koolide kodulehekülgedel. Ankeetküsitlus saadeti lasteaedade ja koolide üldmeilile, et juhtkond saaks ankeetküsitlused edasi saata asutuses töötavatele õpetajatele.

Ankeetküsitlus algas tutvustava osaga, millele järgnes üks valikvastuseline küsimus, et teada saada, millisest maakonnast on õpetajad vastanud. Kuigi vastamine oli anonüümne, siis teiseks küsimuseks oli asutuse nimi, selleks, et töö autoril oleks kergem jälgida, millised asutused on juba vastanud. Kui vastajate arvust jäi väheseks, saatis töö autor ankeetküsitlused uuesti asutustele, kes ei olnud veel vastanud. Edasi sisaldas ankeetküsitlus kaheksat vabavastusega küsimust, mis olid seotud lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse kujundamisega, raskustega ja õpetajate poolt kasutatavate õppematerjalidega. Ankeetküsitluse täitmisele kulus kuni 30 minutit.

Protseduur

Käesoleva bakalaureusetöö uurimusele eelnes 2018. aasta kevadel läbi viidud katseuuring, et koguda esmaseid andmeid töö teema kohta. Seejärel tegi töö autor vajalikud kohandused ankeetküsitluses ja saatis need e-kirja teel välja valitud lasteaedadesse ja koolidesse üle Eesti. Ankeetküsitlus täideti 2018 aasta sügisel. Kirjas selgitati, mis eesmärgil küsitlus läbi viidi, millistest osadest test koosneb, kui pikk on testi sooritamise aeg ja kuidas andmeid hiljem avaldatakse. Küsimustikke saadeti laiali sajale Eesti lasteaiale ja sajale Eesti koolile. Kokku täitsid ankeetküsitlust 60 õpetajat erinevatest maakondadest üle Eesti. Kokku analüüsiti 60 ankeeti, mille tulemused töö autor kodeeris võimalikult täpselt. Täpsemalt

kodeeriti neid vastuseid, mis vastasid tööle seatud eesmärgile. Ankeetküsitluse täitmine oli konfidentsiaalne. Anonüümsuse tagamiseks ankeetküsitluses osalenute nime ei küsitud. Saadud andmed loeti läbi ja koostati Microsoft Wordi programmis kokkuvõtvad tabelid. Tabelisse märgiti enamlevinumad vastused.

Tulemused

Tulemused esitatakse vastavalt uurimisküsimustele. Tulemustes kajastatakse õpetajate poolt kõige rohkem esinenud aspekte koos õpetajapoolsete erinevuste ja sarnasustega. Tulemuste illustreerimiseks on lisatud ka õpetajatepoolseid arvamusi ja kokkuvõtvad tabelid. Tulemused on püütud võimalikult täpselt kokku võtta. Esmalt antakse ülevaade sellest, kuidas lasteaiaõpetajad kujundavad lastes lugemise ja kirjutamise eeloscusi. Teiseks antakse ülevaade sellest, millised lugemise ja kirjutamise eeloscused peaksid lapsel olema õpetajate hinnangul kooli minnes kujunenud ja mida peaks kooliminev laps oskama. Kolmandaks antakse ülevaade enamlevinud raskustest koolis ja lasteaias, seoses lugemise ja kirjutamise eeloscuste tasemega. Neljandaks antakse ülevaade, kuidas õpetajad kujundavad lastel jutustamisoskust, millised raskused esinevad ja millisel tasemel peaks koolimineva lapse jutustamisoskus olema.

Lugemise ja kirjutamise eeloscuste kujundamine lasteaiaõpetajate hinnangul

Lasteaiaõpetajate arvates käib lugemine ja kirjutamine käsikäes. Selgus, et eelkõige pööravad lasteaiaõpetajad lugemise ja kirjutamise eeloscuste kujundamisel tähelepanu häälimisoskusele ja häälikuanalüüsi oskusega seotud aspektidele. Tabelist (Tabel 1) on näha, et eelnimetatud oskuse on välja toonud 15 õpetajat, lisaks on seitse õpetajat pidanud oluliseks hääliku kuulamisoskust. Selleks, et õpetajad saaksid lapses häälimise vastu huvi äratada, võiks laps esmalt osata täislausetega rääkida. Seoses häälikute tundmisega on lasteaiaõpetajad veel vastanud, et laps oskaks häälikuid kuulata ja neid eristada. Veel peaks oskama laps hääliku asukohta sõnas määrata ning luua hääliku ja tähe vahel seoseid. Lisaks peaks laps oskama ise lihtsamaid sõnu häälida ja nimetada häälikute arvu sõnas. Üks õpetaja on ankeedis selgitanud: *“Muidugi võib täiskasvanu last häälimisel aidata, kuid eeldatakse, et laps saab ise sellega hakkama.”*

Teiseks oluliseks aspektiks nimetas kuus lasteaiaõpetajat, et laps peaks ära tundma kõiki tähestikus olevaid tähti. Tähekujude tundmine on eelduseks nii kirjutamisele kui lugema hakkamisele. Lisaks õigele hääldusele, peaks laps oskama neid õiges suunas kirjutada ja

teadma lugemissuunda. Lisati veel, et laps peaks eeluskusena oskama sõnu kuulmise järgi kirjutada, oskama lihtsamaid sõnu veerida ja harjutama kuulamisoskust.

Kolmandaks oluliseks aspektiks nimetas kuus lasteaiaõpetajat peenmotoorika arendamist, et lapse käsi hakkaks vabalt liikuma ning areneks silma ja käe koostöö. Peenmotoorika arendamiseks tehakse erinevaid meisterdustöid, voolitakse või mängitakse erinevaid käemänge. Kirja eelharjutuste jaoks on olemas erinevad töölehed, et lapsed saaksid enne tähtede kirjutama õppimist teha erinevaid eelharjutusi. Tähelepanu pööratakse lapse pliiaatsihoiule ja kirjutamissuunale. Üks õpetaja on kommentaarina lisanud: *“Oluline on, et lapsel oleks huvi harjutada kirjutamist ja lugemist. Lisaks peaks laps suutma keskenduda sihipärasele tegevusele.”*

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Häälimisoskus	15
Hääliku kuulamisoskus	7
Tähemärkide tundmine	6
Peenmotoorika arendamine	6

Tabel 1. Lugemise ja kirjutamise eeluskuste kujundamine lastel (lasteaiaõpetajad)

Lasteaias peetakse oluliseks eeluskusi kujundada läbi mänguliste tegevuste. Juba sõimelastest alates tegeletakse aktiivselt õppetegevustega. Lasteaiaõpetajad nimetasid olulisemaks eeluskusi kujundavaks tegevuseks häälikumänge, kuna häälikute tundmine on eelduseks ka kirjutamisele. Häälikumängudes proovitakse häälikuid eristada, kuulata, häälida ja neid sõnas leida. Üks õpetaja tõi üheks kasutatavaks töövõtteks selle, et lastega istutakse peegli ees ja uuritakse suu ning keele asendit hääliku hääldamisel. Ühehäälselt nimetasid õpetajad toetavaks eeluskuste kujundajaks sõna- ja tähemänge. Lasteaias püütakse teha erinevaid kirja eelharjutusi, milleks kasutatakse erinevaid töölehti ja töövihikuid. Enamasti loovad õpetajad lastele ise töölehed. Töövihikuna nimetati Pilvi Kula töövihikuid ja „Liisu lasteaias“ tööraamatut, mida õpetajad enda töös kasutavad.

Kokkuvõttes on lasteaiaõpetajad lapse esmaste eeluskustes kujundajad.

Lasteaiaõpetajate ülesanne on lapsi kooliks ette valmistada. Lasteaiaõpetajate arvates on lastel

oluline kujundada lugemise ja kirjutamise eeluskusena eelkõige häälimisoskust, seoses sellega ka hääliku kuulamisoskust. Veel peavad lasteaiaõpetajad oluliseks, et lapsed tunneksid tähemärke ja arendaksid peenmotoorikat. Selleks, et eeluskusi lapsel kujundada, tehakse lasteaias mängulisi õppetegevusi, juurde kasutatakse töövihikuid.

Eeldatavad lugemise ja kirjutamise oskused koolimineval lapsel lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate hinnangul

Lasteaiaõpetajad eeldavad, et kooliminev laps tunneks kõiki tähestikus olevaid tähti. Tabelist (Tabel 2) on märgata, et antud aspekti peavad oluliseks 11 lasteaiaõpetajat. Ühe lasteaiaõpetaja poolt on lisatud kommentaar: „*Tähtede tundmine võimaldab lapsel kiiremini lugemine selgeks saada.*“

Teiseks aspektiks eeldavad lasteaiaõpetajad, et kooliminev laps peaks oskama häälikuid analüüsida, mille on vastuseks toonud 10 lasteaiaõpetajat. Lasteaiaõpetajate vastustest lisandus, et laps peaks oskama häälida, määrata hääliku asukohta sõnas ja eristada kuulmise teel hääliku pikkust. Üks lasteaiaõpetaja on täpsustanud, et laps peaks oskama 1-2silbilisi sõnu õigesti häälida.

Kolmandaks aspektiks lasteaiaõpetajate arvates võiks olla veerimine, et laps oskaks lasteaia lõpuks kokku veerida lihtsamaid 2-silbilisi häälikuühenditeta sõnu. Üks lasteaiaõpetaja on andnud hinnangu: „*Last pole vaja õpetada veel päriselt kirjutama ja lugema, kuid praegune õppekava nõuab, et laps oskaks natukene kirjutada ja sõnu kokku veerida.*“

Lasteaiaõpetajad on avaldanud arvamust seoses koolimineva lapse eeldatavate oskustega. Üks lasteaiaõpetaja on ankeedis kirjutanud järgnevalt: „*Kool ootab vaikimisi juba teksti lugevat last, sest tööraamatute tööjuhised on mõnikord küllalt pikad ning lugemis- ja tekstimõistmisoskust nõudvad. Siis on hea, kui laps ikka lasteaias juba loeb. Aga kuna lasteaia riiklik õppekava lapselt lugemisoskust ei nõua, siis ei näe ma põhjust lapsi selleks treenida. Vastasel juhul tuleks õppekava ja tegeliku olukorra vahelt niinimetatud käärid kaotada. Või peaksid õpetajad nõudma kirjastustelt tööraamatuid, mis tegelikult võimaldavad ka alles veerival lapsel ülesandeid täita.*“ Teine lasteaiaõpetaja on arvanud: „*Lapse lugema ja kirjutama õpetamine peaks olema lapsevanema kohus või see peaks olema kooli töö. Kuigi aeg on näidanud, et laps peab oskama enam-vähem lugeda joonistähti.*“ Kolmas lasteaiaõpetaja on arvanud järgnevalt: „*Kooliminev laps ei pea oskama lugeda, kuigi koolid seda ootavad.*“ Neljanda lasteaiaõpetaja arvates: „*Lapsel on siiski koolis kergem toime tulla, kui ta oskab lugeda vähemalt trükitähtedes, sest tempo koolis on üsna kiire.*“

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Tähtede tundmine	11
Häälikuanalüüs	10
Veerimine	5
Joonistähedega kirjutamine	4

Tabel 2. Eeluskused, mis peaksid olema koolimineval lapsel omandatud (lasteaiaõpetajad)

Nii nagu lasteaiaõpetajadki, eeldavad klassiõpetajad, et laps tunneks kõiki tähestikus olevaid tähti. Seda peavad oluliseks 24 klassiõpetajat. Kümne klassiõpetaja arvates on oluline, et koolitulev laps oskaks rahulikus tempos mõningase veerimisega lihtsamaid tekste lugeda. Kuid seoses lugemisega on klassiõpetajatel erinevad arvamused. Üks klassiõpetaja on täpsustanud, et laps oskaks 4-6silbilisi sõnu kokku veerida. Teine õpetaja on öelnud, et laps oskaks 2-3tähelisi sõnu kokku veerida. Kolmas õpetaja on öelnud, et laps oskaks 4-5tähelisi sõnu kokku veerida. Veel on nimetatud, et laps peaks oskama 4-tähelisi sõnu kokku lugeda. Kuus õpetajat on arvamusel, et laps peaks oskama 2-silbilisi sõnu kokku lugeda või veerida. Klassiõpetajal on lihtne, kui laps oleks suuteline 1-2silbilisi sõnu kokku lugema ja saab loetu sisust aru. Üks klassiõpetaja on ankeedis lisanud: *“Kuid iga laps ei ole suuteline lasteaia lõpuks lugema, tähtis on, et laps saaks selgeks tähed.”* Üks klassiõpetaja on lisanud: *“Kuni 4-tähelisi sõnu võiks lugeda vabalt, sest praegune õppekirjandus eeldab, et õpilane loeb.”* Teine klassiõpetaja on arvamusel: *“Iga laps ei ole suuteline õppima lugema lasteaia ajal, kuid 1. klassis läheb raskeks, kui laps ei oska lugeda.”*

Kümnel klassiõpetajal on oluliseks ootuseks, et koolitulev laps oskaks kirjutada joonistähedega. Seoses sellega peaks ühe klassiõpetaja arvates laps teadma õiget tähekuju. Kolm klassiõpetajat arvavad, et kirjutamise suund peaks olema õige ja et laps hoiaks pliiatsit õigesti käes. Kahe klassiõpetaja arvates võiks võiks laps osata kirjutada enda nime ja lihtsamaid sõnu või lapsele tuttavaid sõnu.

Nii nagu lasteaiaski, püüavad klassiõpetajad õppetegevusi mänguliselt läbi viia. Selleks, et last koolis lugemise ja kirjutamise kujundamisel toetada, tehakse klassis erinevaid lugemisharjutusi. Mis tähendab, et loetakse klassis koos, püütakse leida küsimustele vastuseid

ja loetakse teistele ette. Lisaks lugemisharjutustele õpitakse veel tähti, tehakse erinevaid häälikumänge ja kirjutatakse tähti või sõbrale kirju. Koolis jälgitakse veel laste pliiatsihoidu ja käe õiget liikumist tähtede kirjutamisel. Proovitakse kirjutada tähti erinevate vahenditega, näiteks hariliku pliiatsiga, rasvakriidiga, tahvlikriidiga, näpuga õhku või sõrmega kaaslase seljale. Koolis kasutavad õpetajad lugemise ja kirjutamise oscuste kujundamiseks koolile tellitud töövihikuid ja raamatuid. Õpetajad kiitsid kirjastuse Koolibri ning Avita õpikuid ja töövihikuid. Õpetajad otsivad ka lisamaterjale, sest mõned õpikutekstid ei ole laste tasemele vastavad. Õpetajad püüavad läheneda igale lapsele individuaalselt ja arvestada nende arengutasemega.

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Tähtede tundmine	24
Joonistähtede kirjutamine	10
Mõningase veerimisega lihtsamate tekstide lugemine	10

Tabel 3. Eeldatavad oscused koolitulevale lapsele (klassiõpetajad)

Eeloscuste kujundamisel pidasid lasteaiaõpetajad oluliseks häälimisoscust, häälikute kuulamisoscust ja peenmotoorikat, siis kooliminevalt lapsel eeldavad lasteaiaõpetajad, et lapsed tunneksid tähti, oskaksid häälikuanalüüsi, veerida ja joonistähtedega kirjutada. Klassiõpetajad eeldavad, et koolitulev laps tunneks tähti, oskaks joonistähtedega kirjutada ja oskaks mõningase veerimisega lihtsamaid tekste lugeda. Võrreldes lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootusi kooliminevale lapsele, sarnanevad need selle poolest, et mõlemad eeldavad, et laps oskaks joonistähtedega kirjutada, veeriks ja tunneks tähti. Klassiõpetajad häälikuanalüüsi võrreldes lasteaiaõpetajatega oluliseks ei pidanud. Kokkuvõttes on lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate hinnangud kohati sarnased, kuid olulisuse ja sisu poolest erinevad. Nii nagu lasteaiaõpetajadki, püüavad klassiõpetajad lapsi õpetada mängulisel teel, kasutades õpikuid või töövihikuid.

Põhilised raskused lugemisel ja kirjutamisel klassiõpetajate hinnangul

Klassiõpetajad kohtavad koolis erinevaid raskusi, sest iga laps on kooli tulles erineva tasemega. Põhiliseks raskuseks, mille kümme klassiõpetajat välja tõid, on nõrgad käelised oskused kirjutamisel. Lisaks sellele on kuus klassiõpetajat lisanud vale pliiatsihoiu. Ühe klassiõpetaja sõnul on õpilased tänapäeval käeliselt väga nõrgad tänu nutiseadmetele, mis võib olla takistavaks teguriks ka lugemiskiirusele. Nimetatud on ka vale kujuga pliiatsit, mis raskendab lapsel kirjutamist.

Teiseks aspektiks on seitse klassiõpetajat nimetanud tähtede mittetundmise. Lisatud on veel, et lapsed ajavad tähti segamini, ei tunne neid ja kirjutavad vale tähekuju. Üks klassiõpetaja on lisanud: *“Kui lapsed ei tunne tähti, ei ole nad võimelised sõnu kokku veerima. Tähtede mittetundmine muudab lugema õppimise raskemaks. Sõnade kokkulugemine läheb segamini ja selle asemel hakatakse sõnu peast pakkuma või pakuvad sõnalõppe. Kui laps hakkab sõnu moonutama või välja mõtlema, ei suuda ta keskenduda loetu sisule ja ei saa loetust aru.”*

Kolmandaks aspektiks on kuus klassiõpetajat välja toodud häälimisoskuse puudumise. Seoses sellega lapsed häälivad valesti. Ühe klassiõpetaja arvamusel on lasteaias mittekäinud lastele küll kodus õpetatud tähti, kuid mitte häälikuid ja see raskendab lapsel lugemisoskuse kujunemist. Kui laps ei saa hakkama, kaotab ta kiiresti huvi. Mõnel lapsel on kõnehäired, mistõttu on lugemine raskendatud. Ühe klassiõpetaja sõnul peaks laps õppima lugema kodus.

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Nõrgad käelised oskused	10
Tähtede mittetundmine	7
Häälimisoskuse puudumine	6
Vale pliiatsihoid	6

Tabel 4. Põhilised raskused lugemisel ja kirjutamisel 1. klassis (klassiõpetajad)

Kokkuvõttes esineb klassiõpetajate hinnangul lastel erinevaid raskusi seoses lugemise ja kirjutamisega. Peamiseks raskuseks on nõrgad käelised oskused, mis on seotud

kirjutamisega. Lisaks ka vale pliiatsihoid. Lugemisega seotud raskusteks nimetati tähtede mittetundmist ja häälimisoskuse puudumist.

Jutustamisoskuse kujundamine ja põhilised raskused lastel lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate hinnangul

Tabelist (Tabel 5) on märgata, et 11 lasteaiaõpetaja arvates on jutustamisoskuse kujundamisel oluline tähelepanu pöörata pildi järgi jutustamisele. Üks õpetaja on lisanud: *“Kõigepeal peaks lapsel kujunema vaatlusoskus, et laps saaks aru, mida pildil kujutatud on. Seejärel peaks laps oskama kirjeldada pildil toimuvat ja suutma seda teistele edasi anda.”*

Teiseks aspektiks on seitse lasteaiaõpetajat välja toonud oma kogemustest rääkimise. Üks lasteaiaõpetaja on lisanud: *„Lähtudes põhimõttest lähemalt kaugemale, on lapsel kõige kergem rääkida sündmustest, mis teda ennast puudutavad. Laps peaks oskama rääkida, mida ta eile tegi või jutustama enda tegemistest.“* Kaks lasteaiaõpetajat on välja toonud, et pööravad sealjuures tähelepanu, et lapsed prooviksid rääkida täislausetega. Selgitades, et nii tekib lapses julgus ja areneb kõne.

Kolmandaks aspektiks on viis lasteaiaõpetajat nimetanud sõnavara arendamise, et seda juba lasteaias rikastada. Viis klassiõpetajat on nimetanud veel jutu loogilise järjestuse, et laps mõistaks jutu algust, keskosa ja lõppu. Samuti on viie klassiõpetaja hinnangul oluline, et laps jutustaks täislausetega.

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Pildi järgi jutustamine	11
Oma kogemustest rääkimine	7
Sõnavara arendamine	5
Küsimustele vastamine	5

Tabel 5. Jutustamisoskuse kujundamisel olulised aspektid (lasteaiaõpetajad)

10 klassiõpetaja arvates on oluline lapse sõnavara arendamine. Kui lapsel on väike sõnavara, on tal raske jutustada ja sündmusi elavalt edasi anda. Kuue klassiõpetaja arvates on

oluline kuulamisoskus, põhjendades sellega, et nii harjutavad lapsed jutte kuulama ja seda hiljem ümber jutustama. Lapsed peaksid püüdma kuulamisel tähelepanu pöörata detailidele, tähtsamatele tegelastele ja sündmuste käigule.

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Sõnavara arendamine	10
Kuulamisoskus	6
Jutu loogiline järjestus	4
Täislausetega jutustamine	

Tabel 6. Jutustamisoskuse kujundamisel olulised aspektid (klassiõpetajad)

Üheksa lasteaiaõpetajat on arvamusel, et laps peaks oskama jutustada pildi põhjal. Üks lasteaiaõpetaja eeldab, et laps peaks oskama koostada 5-6 lausest koosnevaid jutukehi pildi põhjal. Üks lasteaiaõpetaja on lisanud: *“Osad lasteaialapsed oskavad jutustada nii, et alustavad üldisest ja lähevad üksikule. Enamasti räägivad lapsed lihtsalt pildi kohta.”* Üks lasteaiaõpetaja arvab, et laps peab pildi järgi jutustades suutma ära rääkida, mis seal pildil on või kes mida teevad.

Teiseks aspektiks on neli lasteaiaõpetajat oluliseks pidanud, et laps annaks edasi põhisisu. Kolmandaks aspektiks peab kolm lasteaiaõpetajat oluliseks, oma kogemustest rääkimist. Juurde on lisatud, et laps oskaks rääkida enda kodust ja perekonnast. Ühe lasteaiaõpetaja arvates peab laps suutma end teistele arusaadavalt väljendada, kui räägib oma kogemustest.

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Pildi järgi jutustamine	9
Põhisisu edasiandmine	4
Oma kogemuse põhjal jutustamine	3

Tabel 7. Eeldatavad jutustamisoskused koolieelikult (lasteaiaõpetajad)

Seitsme klassiõpetaja arvates on oluline, et laps oskaks vastata täislausetega. Üks klassiõpetaja on lisanud, et täislause võiks sisaldada 3-5 sõna. Viis klassiõpetajat on oluliseks pidanud pildi järgi jutustamist. Kuid pildi järgi jutustamisel klassiõpetajate arvamused erinevad. Näiteks ühe klassiõpetaja arvates võiks laps pildi järgi jutustada vähemalt 3-6 lausega. Teise klassiõpetaja arvates võiks laps jutustada 3-4 lausega. Kolmanda klassiõpetaja arvates peaks laps oskama enda mõtteid väljendada viie lihtlausega.

Kolme klassiõpetaja arvates peaks laps oskama oma kogemustest rääkida. Üks klassiõpetaja on lisanud: „*Reeglina on koolitulev laps üsna jutukas ja suudab oma mõtet edasi anda. Laps peaks suutma ennast ja enda mõtteid arusaadavalt väljendada.*“

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Täislausega vastamine	7
Pildi järgi jutustamine	5
Oma kogemustest rääkimine	3

Tabel 8. Eeldatavad jutustamisoskused koolieelikult (klassiõpetajad)

Nii lasteaiaõpetajad kui ka klassiõpetajad kasutavad erinevaid töövõtteid, et kujundada lapses jutustamisoskust. Lasteaiaõpetajad kasutavad selleks erinevaid lavastusmänge ja

rollimänge. Selleks, et pildi järgi jutustama hakata, vaadatakse kõigepealt pilte ja proovitakse märgata detaile. Lisaks jutustavad ja loevad lasteaiaõpetajad lastele igapäevaselt. Õpetaja ise on eeskujuks ja annab edasi erinevaid lausemalle. Lastega õpitakse pähe luuletusi, suunatakse lapsi küsimustega ja arutletakse erinevate teemade üle. Lapsi kiidetakse ja julgustatakse, et lapsed ei kardaks enda arvamust avaldada. Klassiõpetajad teevad pildi järgi jutustamisi. Proovitakse mõelda lugudele algusi ja lõppe, koostatakse loetu jutu põhjal pilte, tehakse teatrietendusi. Õpetajad püüavad arendada laste sõnavara, olles ise eeskujuks lausete moodustamisel nagu lasteaiaõpetajadki. Klassiõpetajad julgustavad ja kiidavad samuti õpilasi, et nad oleksid jutustamisel julgemad.

Jutustamisoskuse kujundamisel leidub ka raskusi. Seitse lasteaiaõpetajat on välja toonud põhiliseks raskuseks selle, et laste sõnavara on väike ja tihti ütlevad lapsed pildi kohta seda, mida sõber on juba öelnud. Kuus lasteaiaõpetajat on lisanud, et lapsed ei kasuta täislauseid, vaid püüavad enda mõtet edasi anda ühe-kahe sõnaga. Üks lasteaiaõpetaja on lisanud: *“Laps ei räägi eakohaselt lihtsate lausetega, nad jätavad ära lauselõppe.”* Neli lasteaiaõpetaja hinnangul puudub lastel loogiline järjestus. Üks lasteaiaõpetaja on lisanud: *“Lapsed tahavad kiiresti edasi anda enda mõtet, kuid sellega ei pöörata tähelepanu detailidele ega järjekorrale.”* Teine lasteaiaõpetaja on lisanud: *“Sündmuste järgnevus kipub meelest minema.”* Kolmas õpetaja on lisanud: *“Lastel on keeruline kinni pidada järjekorras üldiselt üksikule.”*

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Väike sõnavara	7
Täislausete vähene kasutus	6
Loogiline järjestus	4

Tabel 9. Raskused jutustamisel (lasteaiaõpetajad)

11 klassiõpetajat on samuti nimetanud põhiliseks raskuseks sõnavara puudulikkuse. Üks klassiõpetaja on näiteks välja toonud: „*Laps kasutab parasiitsõnu ja sõnad on ühekülgsed. Parasiitsõnadeks on näiteks „ja siis, ja, siis, ta“.* Või kui laps on jutukas ja tahab

palju rääkida, jääb sõnavara mõtete edasi andmisel väheseks ja laps jääb hätta.“ Lisaks on seitse klassiõpetaja hinnangul lastel nõrk lausete moodustamise oskus. Üks klassiõpetaja on näiteks toonud, et küsimustele vastatakse ühe sõnaga. Veel on neli klassiõpetajat mainitud, et jutustamisel jääb oluline välja. Üks klassiõpetaja on kirjeldanud: *“Mõned lapsed tahavad palju rääkida, pikalt ja üksikasjalikult. Siis juhtub aga see, et oluliseni ei jõutagi või soovitakse rääkida, kuid mitte konkreetsel teemal.”*

Enamlevinud vastus	Vastajate arv
Puudulik sõnavara	11
Lausete moodustamise oskus	7
Oluline jääb välja	4

Tabel 10. Raskused jutustamisel (klassiõpetajad)

Seoses jutustamisoskuse kujundamisega on lasteaiaõpetajatel ja klassiõpetajatel erinevad arvamused. Lasteaiaõpetajate hinnangul on oluline kujundada lastes pildi järgi jutustamisoskust, oma kogemustest rääkimist, sõnavara arendamist ja küsimustele vastamist. Klassiõpetajate hinnangul on oluline lapsel arendada sõnavara, kuulamisoskust, jutu loogilist järjestamist ja täislausetega jutustamist. Kooliminevalt lapse jutustamisoskuse hindamisel õpetajate arvamused kohati kattuvad. Klassiõpetajad ja lasteaiaõpetajad peavad oluliseks, et kooliminev laps oskaks rääkida pildi põhjal ja oma kogemustest. Õpetajate arvamused erinevad selle poolest, et klassiõpetajad eeldavad, et laps vastaks täislausetega. Lasteaiaõpetajad eeldavad, et laps annaks edasi põhisisu. Õpetajad kasutavad jutustamisoskuse õpetamisel erinevaid töövõtteid, olles ise suureks eeskujuks. Kuid jutustamisega seoses on lastel samuti raskusi. Põhilisteks raskusteks on välja toodud nii lasteaiaõpetajate kui klassiõpetajate poolt laste väike sõnavara. Teine raskus on seotud lausete moodustamise oskusega, enamasti püüavad lapsed vastata ühe sõnaga. Lasteaiaõpetajate hinnangul puudub lastel loogiline järjestus ja klassiõpetajate arvates jätaavad lapsed olulise välja.

Arutelu

Selle bakalaureusetöö uurimisprobleem keskendub lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootustele kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega. Lisaks on uuritud ka võimalikke raskusi, mis õpetajate hinnangul lastel esinevad. Sellest tulenevalt tekkis vajadus välja selgitada lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele ning võrrelda nende sarnasusi ja erinevusi. Arutelu peatükk on käesolevas bakalaureusetöös esitatud uurimisküsimustest lähtuvalt.

Millised ootused on lasteaiaõpetajatel ja klassiõpetajatel kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega?

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) on välja toonud, et laps peaks lasteaia lõpuks tundma tähti ja mõnda sõna kirja pildis. Tulemustest selgus samuti, et nii lasteaiaõpetajate kui ka klassiõpetajate arvates peaks koolieelik tundma kõiki tähti. Sõnade veerimisel ilmnes erinevaid arvamusi klassiõpetajatel just selles osas, et mitmesilbilist sõna peaks laps oskama kokku veerida. Lugema ja kirjutama õppimisel on oluline õige hääldus (Hallap & Padrik, 2008). Tulemustest selgus, et häälimisoskusele pööravad õpetajad palju tähelepanu.

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on välja toodud, et esmasteks oskusteks peaksid olema häälikupikkuse eristamine ja sõnade häälimine. Koolieelik peaks suutma hääldada 1-2silbilisi sõnu (Hallap & Padrik, 2008). Tulemustest selgus, et lasteaiaõpetajate hinnangul on oluline hääliku kuulamisoskus, häälimisoskus ja häälikuanalüüsi oskus. Laps peaks oskama häälikuid kuulata ja neid eristada. Hallap ja Padrik (2008) kinnitavad, et suulise kõne arenguks on oluline, et laps suudaks ära tunda häälikuid, neid eristada ja kasutada.

Hea lugemisoskuse eelduseks on tähtede tundmine ja häälikute ühendamine (Uibu & Voltein, 2010). Tulemustest selgus, et nii lasteaiaõpetajad kui ka klassiõpetajad on ühemeelselt vastanud, et kooliminev laps peaks ära tundma kõiki tähestikus olevaid tähti, mis võimaldab lapsel lugemise kiiremini selgeks saada. Tulemusest selgus veel, et rohkem pööratakse tähelepanu lugemisele ja tähtede õppimisele, kuid kirjutamisele nii palju tähelepanu ei pöörata. Karlep (2003) väidab, et häälimisoskus on olulisem kirjutamisel (Karlep, 2003). Tulemuste järgi tehakse tööd häälimisega, seega on see eeluskus oluline kirjutamisele. Männamaa ja Maratsi (2008) sõnul peaks koolieelik oskama kirjutada 1-2silbilisi sõnu. Hallap ja Padrik (2008) on lisanud, et koolieelik peaks oskama kirjutada suuremas osas tähti. Lasteaia lõpuks peaksid lapsed oskama kirjutada joonistähti (Kivi & Roosleht, 2000), enamik lapsi ka enda nime (Mukherji & O'Dea, 2000). Tulemuste põhjal võib järeldada, et klassiõpetajad eeldavad, et laps oskaks kirjutada siiski joonistähedega.

Seoses sellega peaksid lapsed teadma õiget tähekuju ja oscama enda nime kirjutada.

Pildi järgi jutustamisel on pilt lapsele toeks. Esialgu püütakse loetleda pildil olevaid tegelasi, teiseks hakkavad lapsed nimetama, mida tegelased pildil teevad. Lapsed püüavad luua lõpuks seoseid pildil toimuvaga (Kivi & Sarapuu, 2005). Lasteaiaõpetajate vastustest selgus, et laste jutustamisoscuse kujundamisel on oluline, et lapsed õpiksid pildi järgi jutustama. See aitaks lapsel arendada vaatlusoscust ja pöörata tähelepanu detailidele. Kuid laste lausete pikkused pildi järgi jutustamisel olid lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootustele erinevalt. Lisaks eeldavad klassiõpetajad, et laste sõnavara on jutustamisoscusel oluline kujundada, sest väikese sõnavaraga on lapsel raske enda mõtteid jutustades edasi anda. Uibu ja Voltein (2010) on väitnud, et jutustamine aitab kaasa lapse sõnavara laienemisele, lauseehituse paranemisele ja kergendab lugemisoscuse omandamist. Tulemusi analüüsid on nii lasteaiaõpetajad kui ka klassiõpetajad pidanud oluliseks hea sõnavara olemasolu lapsel.

Tulemuste kokkuvõttest saab teha järeldusi, et õpetajad teevad palju eeltööd kirjutamisele, näiteks häälimisega ja tähtede õppimisega, kuid otseselt kirjutamisele tähelepanu ei pöörata. Jutustamisoscusel eeldatakse kooliminevalt lapselt, et ta oscaks pildi järgi jutustada, tuua pildilt välja põhilise ja keskenduksid detailidele. Oluliseks peetakse veel lauseehitust ja sõnavara.

Mille poolest sarnanevad või erinevad klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeloscuste ning jutustamisoscusega?

Lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootustele seoses koolimineva lapsega, leidis nii sarnasusi kui ka erinevusi. Sarnasusi leidis erinevate lugemise ja kirjutamise eeloscuste omandamisel, kuid järjekorda pannes olid eelistused erinevad. Nii lasteaiaõpetajate kui ka klassiõpetajate arvates peaks kooliminev laps tundma tähti. Seejärel arvasid lasteaiaõpetajad, et oluline on häälikuanalüüsi oscus, veerimine ja joonistähedega kirjutamine. Klassiõpetajate arvates on peale tähtede tundmise oluline joonistähedega kirjutamine ning seejärel mõningase veerimisega lihtsamate tekstide lugemine.

Tulemustes leidis erinevusi seoses arvamusega, kas koolieelik peab kooli minnes oscama lugeda ja kirjutada. Talviste (2015) väidab, et kooliminev laps ei pea oscama lugeda ja kirjutada, kuid Uibu ja Voltein (2010) väidavad, et koolimineval lapsel peaks olema omandatud elementaarsed lugemise ja kirjutamise oscused. Lasteaiaõpetajad on avaldanud arvamust seoses lapse eeldatavate oscustega. Lasteaiaõpetajate arvates ei pea laps siiski oscama kooli minnes lugeda ja kirjutada, kuigi nad teavad, et kool seda vaikimisi ootab.

Seevastu eeldavad klassiõpetajad, et koolitulevad lapsed tunnevad tähti, oscavad

veerida või vähesel määral lugeda. Enamasti toimub koolis õppimine tekstide lugemise kaudu õpikutest, seetõttu on oluline, et lapsel oleks lugemine varakult selge (Uibu & Voltein, 2010). Kuigi klassiõpetajad ootavad juba lugevat või veerivat last, siis erinesid ka klassiõpetajate arvamused, mitme silbilist lauset peaks laps oskama lugeda või veerida. Kui sõnade kokkulugemisel on lasteaiaõpetajatel ootused kooliminevale lapsele koolieelse lasteasutuse riiklikku õppekava järgi seatud, siis klassiõpetajatel on ootused suuremad.

Klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate ootused sarnanevad sellepoolest, et mõlemad eeldavad, et lapsed tunneksid kõiki tähti. Kuid erinevad sellepoolest, et klassiõpetajad eeldavad, et laps oskaks kirjutada tähti ja lihtsamaid sõnu. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) eeldab, et koolieelik oskaks kirjutada joonistähti ja kahesilbilisi sõnu, kuid lasteaiaõpetajad sellele suurt rõhku ei pane. Mukherji & O'Dea (2000) väidavad, et laps peaks oskama kirjutada enda nime ja lihtsamaid või lapsele tuttavaid sõnu.

Tulemustest selgus, et õpetajate arvamused eeluskustest on ühesed. Näiteks üheks lugemise ja kirjutamise eeluskuseks on foneemikuulmine, mis võimaldab eristada üksteisest kõnetakte, sõnu ja häälikuid (Hallap & Padrik, 2008). Nii lasteaiaõpetajate kui ka klassiõpetajate hinnangul on nii kujundatavaks eeluskuseks kui ka vajalikuks eeluskuseks häälimisoskus. Optiline-ruumiline taju võimaldab lapsel ära tunda ja eristada tähekujusid (Hallap & Padrik). Õpetajad nimetasid samuti tähtede tundmise oluliseks aspektiks. Kuid leidis ka erinevusi õpetajate arusaamadest seoses eeluskustega või need olid osaliselt ekslikud. Näiteks on õpetajad eeluskusena välja toonud kuulmise järgi sõnade kirjutamise, hääliku asukoha määramise sõnas ja peenmotoorika arendamine, mida pole täpsemalt seletatud.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava eeldab (2011), et laps oskab pildi järgi jutustada. Lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate tulemusi analüüsides on mõlemad oluliseks pidanud, et koolieelik oskaks pildi järgi jutustada. Jutustamise sisu poolest nii lasteaiaõpetajate kui ka klassiõpetajate arvamused erinesid. Klassiõpetajate sisulised arvamused lauseehituse kohta olid samuti erinevad, mille iga õpetaja detailsemalt vastusena välja kirjutas. Talviste (2015) on väitnud, et koolieelikud peaksid oskama moodustada keerukamaid lauseid. Tulemusi analüüsides eeldasid klassiõpetajad koolieelikult 3-6 lauset jutu kohta.

Lapsel peaks laskma rääkida omakogemuslikult, sest nii saab laps võimaluse rääkida tema jaoks olulistest sündmustest ja pereelust, teha seda loogiliselt ja arusaadavalt (Kivi & Sarapuu, 2005). Omakogemustest rääkimist eeldab ka Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). Klassiõpetajad ja lasteaiaõpetajad eeldavad samuti, et laps oskaks rääkida

enda perekonnast ja tegemistest. Selles osas on lasteaiaõpetajatel ja klassiõpetajatel arvamused ühesed.

Kokkuvõttes on lasteaiaõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste tasemega madalamad kui klassiõpetajatel. Lasteaiaõpetajad küll õpetavad koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava järgi, kuid teavad, et klassiõpetajatel on kooliminevale lapsele seatud palju kõrgemad ootused, kui õppekava seda ette näeb. Seega mõned lasteaiaõpetajad arvestavad sellega, kuid mõned arvavad, et see ei ole siiski nende kohustus ja eeldavad, et kooli ülesanne on lapsi õpetada lugema ja kirjutama. Eeluskustest on õpetajatel samuti erinevad või ekslikud arusaamised.

Koolieeliku jutustamisoskuse tase klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate ootuste hinnangul on üsna sarnased. Nii klassiõpetajad kui ka lasteaiaõpetajad on arvamusel, et koolieelik peaks oskama pildi järgi jutustada ja omakogemuslikult rääkida. Sealjuures oli sisuliseks erinevuseks klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate poolt lausete sisuline pikkus.

Millised raskused esinevad lastel seoses lugemise ja kirjutamise eeluskustega ning jutustamisoskusega õpetajate hinnangul?

Padrik & Hallap (2008) väidavad, et koolieelse lasteasutuse ülesanne on lapsi valmistada ette raskusteks, mis võivad tekkida koolis lugemisel ja kirjutamisel. Lapse valmisolek lugemiseks ja kirjutamiseks sõltub keskkonnast, milles laps kasvab (Kivi & Roosleht, 2000). Lapsed hakkavad lugema ajaliselt erinevalt, mis sõltuvad lapse kasvukeskkonnast ja sünnipärest eeldustest (Kivi & Sarapuu, 2005). Tulemustest selgus, et klassiõpetajad seisavad silmitsi mitmete raskustega. Tulemustest selgus, et enamlevinud raskuseks on laste nõrk käeline tegevus, mis pärsib kirjutamist. Hallap ja Padrik (2008) on väitnud, et kirjaoskuse omandamisel on oluline, et lapsel oleksid välja kujunenud füüsilised eeldused. Kui mõnele tunnetusprotsessile vähem tähelepanu pöörata, võib lapse lugemise ja kirjutamise tase nõrgaks jääda, mistõttu võivad koolis raskused tekkida. Klassiõpetajate arvates on nõrga käelise tegevuse põhjuseks nutiseadmed, mis võivad olla takistavaks teguriks lugemisoskusele. Arvatakse veel seda, et vale pliiatsihoid on tingitud vale kujuga pliiatsist.

Teiseks raskuseks on nimetatud tähtede mittetundmine. Kuigi eelnevalt pidasid nii lasteaiaõpetajad kui ka klassiõpetajad oluliseks, et lapsed tunneksid tähti, pöörates tähtede õppimisele tähelepanu, siis koolimineval lapsel on tähtede tundmisega siiski veel raskusi. Pikemaid sõnu lugedes võib laps teha vigu või välja mõelda sõna lõppe (lugeda aimamisi) (Hallap & Padrik, 2008). Leino (2003) on arvamusel, et lapsel lugemisraskus siis, kui laps ei mõista sõnade tähendust, hääldab sõnu valesti, lugemine on aeglane, ajab sarnaste sõnade

tähendused segamini. Laps võib lugemisel muuta tähtede asukohta või jätta mõne rea lugemisel vahele. Kuigi klassiõpetajate ootused ei eeldanud eelmistes vastustes, et lapsel oleks häälimisoskus, siis raskuste juures on välja toodud, et lastel puudub häälimisoskus.

Tulemustest selgus, et nii lasteaiaõpetajad kui ka klassiõpetajad püüavad lapsi õpetada läbi mänguliste tegevuste. Niilo ja Kikas (2008) kinnitavad, et mäng on oluline tegevus lapse õppetegevuses, sest läbi mängu arenevad lapsel näiteks füüsiline, sotsiaalse ja kognitiivne (taju, tähelepanu, mõtlemine, mälu) areng. Läbi mängu saavad õpetajad lastele õpetada ka akadeemilisi oskusi. Uurimuses nimetasid õpetajad erinevaid töövõtteid, kuidas nad lastes eeluskusi kujundavad. Enamkasutatavaks materjalideks nimetasid lasteaiaõpetajad Pilvi Kula töövihikuid ja „Liisu lasteaias“ tööraamatut.

Koolis kasutatakse enamasti õpikuid ja töövihikuid, mis on kooli poolt tellitud, kuid õpetajad arvestavad laste tasemega. Seetõttu kohandavad õpetajad tekste või otsivad lisamaterjale, tehes ka ise töölehti. Klassiõpetajad kiidavad Koolibri ja Avita õpikuid ning töövihikuid. Kui aabitsat illustreerivad pildid, muudavad aabitsa lapsesõbralikuks ja arusaadavaks.

Enamlevinumad raskused jutustamisel lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate hinnangul on sarnased. Tulemustest selgus, et lastel on väike sõnavara, mis piirab oluliselt lastel enda mõtteid väljendamisest. Seda, et laste sõnavara on väike, on kinnitanud nii Eestis (Kütt, 2018) kui Inglismaal (Heilmann, Miller & Nockerts, 2010) läbi viidud jutustamisoskust hindav test. Testist selgus, et just omadussõnade kasutamine on nii eesti kui inglise laste seas vähene. Kütt (2018) on lisanud, et rikkam sõnavara võimaldab lastel paremini kirjeldada isikute tundeid ja reaktsioone. Testist võib järeldada, et eesti lastel on raske teiste tunnetest rääkimine. Antud väidet kinnitab ka töö autori uuringutulemused, et klassiõpetajate hinnangul kasutavad lapsed ühekielset sõnu. Rowe (2012) on välja toonud, et lasteaed peaks õpetama lastele sõnavara, mis võimaldab lastel olla koolis edukad nii lugemisel kui ka kirjutamisel. On tõdetud, et laste sõnavara sõltub sellest, milliseid sõnu lapsevanemad lastega rääkides kasutavad. Lapsevanemad võiksid lastega rääkida, kasutades erinevaid ajavorme, see suurendab ka laste morfoloogilisi oskusi.

Teiseks enamlevinud raskuseks on nii lasteaiaõpetajad kui ka klassiõpetajad välja toonud nõrga lausete moodustamise oskuse. Uibu ja Voltein (2010) on välja toonud, et lapse julgustamine jutustamisel aitab kaasa lauseehituse parandamisele ning sõnavara laienemisele. Selleks, et laps hakkaks jutustama, peaks õpetaja looma keskkonna, mis soodustaks lapse kõnelist eneseväljendamist. Siinkohal on oluline õpetaja julgustav suhtumine (Kivi & Sarapuu, 2005).

Enamlevinumateks raskusteks jutustamisel õpetajate hinnangul on laste väike sõnavara, mida kinnitavad nii Inglismaal kui ka Eestis läbi viidud jutustamisoscust hindav test. Lisaks on lastel nõrk lausete moodustamise oscus. Jutustamisoscuse arenguks peab olema jutustamist soodustav keskkond.

Töö praktiline väärtus

Käesolevas bakalaureusetöös uuriti autori arvates esimest korda lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootusi kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeloscuste ning lugemisoscuse tasemega. Varasemalt on sarnasel teemal kirjutatud erinevaid magistritöid. Jutustamisoscuse taseme uurimiseks Eesti laste seas on läbi viidud test. Käesoleva bakalaureuse töö uurimistulemustest selgus, et lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeloscuste ning jutustamisoscusega kohati sarnanevad, kuid erinevad olulisuse ja sisu poolest. Kokkuvõttes on lasteaiaõpetajate ootused kooliminevale lapsele madalamad kui klassiõpetajatel. Kuigi lasteaiaõpetajad teavad, et kool ootab, et lapsed oskaksid kooli minnes lugeda ja kirjutada, kuigi Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) seda ei eelda. Samuti selgus uurimusest, et kohati on lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate teadmised eeloscuste kohta ekslikud või valed.

Uuringu piirangud ja edasised soovitus

Käesoleva bakalaureusetöö piiranguteks võib nimetada selle, et tegelikult ei anna uuring piisavalt täpset infot teemast, sest vastajaid oli kokku 30 lasteaiaõpetajat ja 30 klassiõpetajat üle Eesti. Samuti ei olnud küsimustikud piisavalt täpsed, et teha kokkuvõtva

tulemusi. Töö autor esitas vabavastuselised küsimused ja kokkuvõtteks pidid tulemused olema võimalikult täpselt esitatud. Kuna vabavastuselised küsimused võimaldasid õpetajatel enda arvamust vabalt avaldada, siis selgus vastustest, et õpetajatel on teemast erinevad või ekslikud arusaamad. Selle bakalaureusetöö edasiarendusena soovib autor küsimustikud muuta täpsemaks nii, et ei oleks vabavastuselisi küsimusi, vaid tekiksid õpetajatele kindlad valikud või skaalad, mis võimaldaksid selgitada, mida õpetajad tegelikult oluliseks peavad. Samuti oleks huvitav edasi uurida lugemise ja kirjutamise eeloscuste ning jutustamisoscusega seotud raskusi, sest tulemused näitasid huvitavaid vastuseid. Näiteks oleks huvitav teada, kuidas nutiseadmed mõjutavad lugemise ja kirjutamise ning jutustamisoscuse taset. Kuna käesoleva töö uuringutulemustest selgus, et näiteks klassiõpetajatel on näiteks lugemise osas sisulised erinevused, siis millest võiks olla need tingitud.

Tänuõnad

Tänan Maris Juhkamit hea juhendamise ja mõistva suhtumise eest.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kristi Kool

06.05.2019

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristi Kool,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega“,

mille juhendaja on Maris Juhkam,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kristi Kool

06.05.2019

Kasutatud kirjandus

- Birzniece, E., Kondratjev, E., Krejčová, L., Lukanenko, K., Mägi, E., Pasquino, B., Puccio, A., Schmit, T., Torim, S., & Äkke, T. (2015). Sissejuhatus - Mis on düsleksia? H. Puksand (Toim), *Düsleksiaga laste vanemate toetamine. Juhend vanematele*, 7–13. Tallinn: Kirjastus Koolibri.
- Ertel, T. (2016). *Lugemisega seotud oskuste muutumine ja nende seos loetu mõistmisega 5-7 aastastel lastel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine: Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Heilmann, J., Miller, Jon F., & Nockerts, A. (2010). Sensitivity of narrative organization measures using narrative retells produced by young school-age children. *Language Testing*, 27, 4, 603–626.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). Uuri ja kirjuta. E, Uuspõld (Toim), *Kvalitatiivne uurimus*, 151–157. Tallinn: Kirjastus Medicina.
- Karlep, K. (1998). Laste kõne areng. L, Uuspõld (Toim). *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*, 242–300. Tartu: OÜ Greif.
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (2003). Lugema ja kirjutama õpetamise metoodika kolme välteteooria valguses. K. Karlep, & E. Krull (Toim), *Haridus kõigile 2003*, 219–245. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>
- Kivi, L., & Sarapuu, H. (2005). Keel ja kõne. K, Henno (Toim), *Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat*, 227–258. Tartu: Atlex.
- Kivi, L., & Roosleht, M. (2000). *Kuidas arendada lugemisvalmidust lasteaias*. Tartu: AS Kirjastus ELMATAR.
- Kütt, A. (2018) MAIN-testi kasutamine eesti laste jutustamisoskuse hindamiseks. M. Langemets, M-M. Linkgreim, H. Metslang & D. Ogren (Eds.), *EestiRakenduslingvistika*

Ühingu aastaraamat 14, 95–115. Külastatud aadressil

<http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/aastaraamat/article/view/ERYa14.6>

- Leino, M. (2003). Lugemis- ja kirjutamiskused, nende võimalik seos kuulmisprobleemidega. *Haige laps klassis*, 10–27. Tallinn: REKK trükikoda.
- Lerkanen, M. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus OÜ.
- Moreno, Megan A. (2015). Reading to Preschool Children. *JAMA Pediatrics*, 169(11), 1076.
- Mukherji, P., & O'Dean, T. (2000). Developing writing skills in the 5-7s. C. Hobart, & J. Frankel (Eds.), *Understanding Children's Language and Literacy*, 118–124. United Kingdom: Nelson Thrones Ltd.
- Männamaa, M., & Marats, I. (2008). Lapse üldoskuste areng. E, Kulderknup (Toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas*, 31–42. Tartu: Kirjastus Studium.
- Naestema, R. (s.a.). *Düsgraafia*. Külastatud aadressil <http://www.logospeed.ee/et/nouanded/344-duesgraafia-ehk-vaegkirjutamine>
- Naestema, R., Jahu, M., Suurküla, A., Otto, E., & Novek, M. (2008). *Lasteaialapse kõne-hääldeoskused, kõnetakistused ja alakõne*. Tallinn: AS Kirjastus Ilo.
- Niilo, A., & Kikas, E. (2008). Mäng. E, Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*, 120–137. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Nugin, K., & Õun, T. (2017). Keel ja kõne. K, Kingo (Toim), *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*, 211–266. Tartu: AS Atlex.
- Padrik, M., & Hallap, M. (2008). Keel ja kõne: kuulamine ja kõnelemine, lugemine ja kirjutamine. E, Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*, 276–302. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Parvela, T., & Sinkkonen, J. (2015). Kirjaoskus ja lugemisoskus. V, Saar (Toim), *Kooli! Esimese klassi õpilaste vanematele*, 129–135. Viljandi: OÜ Print Best.
- Pöldma, J., Ernits, H., & Prii, H. (2014). *Aabits*. Tallinn: Kirjastus Maurus
- Rooke, M. (2016). About dyslexia. M, King (Eds.), *Creative successful dyslexic: 23 high achievers share their stories*, 233–236. London: Jessica Kingsley Publishers.

Rowe, M. L. (2012). A Longitudinal Investigation of the Role of Quantity and Quality of Child-Directed Speech in Vocabulary Development. *Child Development*, 83(5), 1762–1774.

Simso, K. (2014). *Õigekirjaoskused 2. klassis: seosed eeluskuste ja eripedagoogilise sekkumisega*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

Talviste, K. (2015). *Lähen kooli! Lapse kooliks ettevalmistamise harjutused ja tarkused*. Tallinn: Kirjastus Pegasus.

Tungal, L., Hiiepuu, E., & Valter, E. (2006). *Aabits*. Tallinn: Avita Kirjastus.

Uibu, K., & Voltein, E. (2010). Eesti keel. E, Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*, 216–242. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Uusen, A. (2006). Kirjaoskuse areng. K, Henno (Toim), *Kirjutamisest ja kirjutama õpetamisest*, 21–28. Tartu: AS Atlex.

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivse uurimistöö tulemus. E, Kärner (Toim), *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*, 52–54. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Lugemise ja kirjutamise eeluskused ning jutustamisoskuse tase (lasteaiaõpetajad)

1. Millised lugemise ja kirjutamine eeluskusi on teie arvates oluline lastel kujundada?
2. Millised lugemise ja kirjutamise eeluskused peavad olema omandatud lapsel, kes läheb kooli?
3. Kuidas toetate lugemise ja kirjutamise eeluskuste kujunemist (nimetada võib konkreetseid töövõtteid)?
4. Milliseid tööviikuid kasutatakse lasteaias lugemise ja kirjutamise eeluskuste kujundamisel?
5. Milliseid jutustamisoskusi on teie arvates oluline lastel kujundada?
6. Millised peaksid olema koolimineva lapse jutustamisoskused?
7. Millised on põhilised raskused jutustamisel?
8. Kuidas toetate lapse jutustamisoskuse kujunemist?

Lisa 2. Lugemise ja kirjutamise eeluskused ning jutustamisoskuse tase (klassiõpetajad)

1. Milliseid lugemise ja kirjutamise eeluskusi eeldate koolitulevalt lapselt?
2. Kuidas toetate lapse lugemis- ja kirjutamisoskuste kujunemist 1. klassis?
3. Millised on 1. klassi õpilaste põhilised raskused lugemisel ja kirjutamisel?
4. Milliseid õpikuid/ töövihikuid kasutatakse lugemis- ja kirjutamisoskuse kujundamisel?
5. Milliseid jutustamisoskusi on teie arvates oluline lastel kujundada?
6. Millised peaksid olema koolituleva lapse jutustamisoskused?
7. Millised on 1. klassi õpilaste põhilised raskused jutustamisel?
8. Kuidas toetate lapse jutustamisoskuse kujunemist?